

УДК [378.015.3 : 159.964.21]

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-57-155-164

Гомонюк Олена Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри психології та педагогіки

Хмельницького національного університету, м. Хмельницький, Україна

ORCID - 0000-0002-3849-788X

elena_gomonyuk29@ukr.net

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Глибокі соціальні й економічні зміни, що відбуваються нині в Україні, спонукають до реформування системи вищої освіти, що має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності. Лише компетентна, самостійна і відповідальна, з чіткими громадянськими позиціями індивідуальність, тобто освічена, вихована людина здатна до оновлення суспільства, забезпечення державності України, розвитку її економіки та культури. Виховання такої людини доручено педагогам.

Високий рівень професійної компетентності майбутнього викладача забезпечує розвиток педагогічної творчості. Реалізація творчої активності педагога в проектуванні соціоосвітнього, культурного середовища, розробці конкретних педагогічних технологій сприяє його самореалізації, розвитку творчих здібностей до перетворення освітнього середовища, удосконаленню професійного інструментарію.

Найчастіше творчість проявляється в здатності обґрунтовано й з максимальною ефективністю застосовувати в освітньому процесі різні інноваційні методи й форми навчання та виховання, нетрадиційно використовувати професійні знання й особистісні якості. Разом з тим, вона виявляється й у створенні нових педагогічних ідей, нешаблонних способів навчально-виховної діяльності, умінні розв'язувати нетипові завдання. Як правило, ці якості корелюють із досвідом творчої діяльності педагога, який досконало володіє своєю професією, але основи творчих здібностей мають розвиватися в нього з перших років роботи як важливий атрибут діалогової моделі професійної діяльності.

Професійні компетентності педагога – це система професійно значущих якостей, знань, умінь і навичок, об'єднаних гуманно ціннісним ставленням до вихованців, індивідуалізовано творчим підходом до праці, постійною спрямованістю на особистісне й професійне вдосконалення. Сукупність певних компетентностей дозволяє викладачу виконувати свої професійні функції, успішно адаптуватися до постійно мінливих соціальних і педагогічних умов, досягати досягнення культури та вносити свій внесок у її розвиток.

Однією із важливих складових професійно-педагогічної культури майбутнього викладача є його психолого-педагогічна компетентність, яку можна представити як узгодженість знань та практичних умінь із реальною поведінкою, що демонструються педагогом у процесі діяльності.

Результати дослідно-експериментальної роботи показали необхідність цілісної і багаторівневої організації системи формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів, що передбачає: використання потенціалу змісту психолого-педагогічних і загальногуманітарних дисциплін, застосування практично зорієнтованих технологій процесу навчання, активізацію позааудиторної роботи шляхом організації науково-дослідної, виховної, волонтерської роботи, проведення неперервної практичної підготовки, яку доцільно здійснювати через різні види педагогічних практик, що проводяться протягом усього періоду навчання за наскрізною програмою. Отже, розроблені і використані в дослідженні технології є складовою частиною освітньої підсистеми підготовки майбутніх викладачів. Вони сприяють створенню професійно-ціннісної бази оволодіння психолого-педагогічними знаннями, поступовому становленню теоретичної та практичної готовності і можливості здійснювати викладацьку діяльність.

Ключові слова: професійно-педагогічна культура; викладач; психолого-педагогічна компетентність; заклади вищої освіти.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Глибокі соціальні й економічні зміни, що відбуваються нині в Україні, спонукають до реформування системи вищої освіти, що має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності. Лише компетентна, самостійна і відповідальна, з чіткими громадянськими позиціями індивідуальність, тобто освічена, вихована людина здатна до оновлення суспільства, забезпечення державності України, розвитку її економіки та культури. Виховання такої людини доручено педагогам.

Професіоналізм, професійна компетентність педагога – це не тільки досягнення ним високих професійних результатів і продуктивності праці, а й особливий зміст аксіологічних структур особистості – системи психологічних установок, професійно-ціннісних орієнтацій, внутрішнє ставлення до праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць дослідників І. Беха, О. Безпалько, Є. Бондаревської, Р. Вайноли, В. Гриньової, Р. Гуревича, І. Ісаєва, А. Коломієць, Н. Ничкало, В. Поліщук, В. Сластьоніна, Є. Шиянова та ін. показав зростання інтересу до питань, пов'язаних з професіоналізмом педагога, а саме: професійної спрямованості, професійної компетентності, професійних функцій, професійних якостей, професійних цінностей.

Мета статті полягає в розкритті особливостей розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів закладів вищої освіти в умовах неперервної освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема професійної компетентності одержала свій розвиток в контексті різних досліджень педагогів і психологів: з позицій цілісності розвитку особистості та суспільства (Б. Ананьєв, В. Афанасьєв, М. Каган, Л. Коган та ін.), її діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), пізнавальної активності особистості (К. Абульханова-Славська, В. Афанасьєв та ін.), самореалізації (І. Кон, А. Петровський, В. Риндак та ін.), особливостей творчого розвитку (А. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов та ін.).

Для нашого дослідження важливим є виявлення системи критеріїв і показників, що визначають динаміку й результативність цих процесів. Критеріями можуть бути складні інтегративні професійно-особистісні новоутворення, що означають ті або інші параметри процесу розвитку педагога як особистості й професіонала на різних його етапах.

Одним із таких показників є професійна майстерність педагога. Цей феномен докладно вивчено у філософських працях В. Андрущенко, Є. Барбіної, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лутая, у педагогічних дослідженнях Ю. Азарова, З. Єсарєвої, М. Сметанського, В. Сластьоніна, Л. Спіріна та ін. Значна увага вивченню цього поняття приділяється й психологічною наукою (Ф. Гоноболін, В. Кан-Калик, М. Нікандров, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Щербаков та ін.).

Важливим є питання про засоби виявлення рівня оволодіння викладачем педагогічною майстерністю. Ця якість може визначатися ступенем розвитку таких професійних умінь:

- 1) уміння у доступній формі пояснювати складні проблеми, захопити кожного, спрямувати активну діяльність на творчий пошук;
- 2) уміння спостерігати, аналізувати життя вихованців, причини тієї або іншої поведінки, факти і явища, що впливають на їхнє формування;
- 3) здатність перетворювати теоретичні й прикладні психолого-педагогічні знання, досягнення передового педагогічного досвіду щодо конкретних умов організації освітнього простору з урахуванням особливостей власного стилю діяльності.

Іншою дефініцією, що комплексно визначає важливі аспекти індивідуально-професійного розвитку педагога, є професійна компетентність.

Високий рівень професійної компетентності майбутнього викладача забезпечує розвиток його педагогічної творчості. Реалізація творчої активності педагога в проектуванні соціоосвітнього, культурного середовища, розробленні конкретних педагогічних технологій

сприяє його самореалізації, розвитку творчих здібностей до перетворення освітнього середовища, удосконаленню професійного інструментарію.

Аналіз концепцій педагогічної творчості дав змогу виокремити передумови, що призводять до її формування, серед яких: комплекс властивостей особистості педагога (В. Гоноболін, О. Щербаков), певні його вміння й навички (В. Кан-Калик, Н. Кузьміна), наукові знання, які відповідають досягненням науки й передового педагогічного досвіду і сприяють проектуванню педагогічної діяльності (М. Поташнік).

Найчастіше творчість проявляється в здатності обґрунтовано й з максимальною ефективністю застосовувати в освітньому процесі різні інноваційні методи й форми навчання та виховання, нетрадиційно використовувати професійні знання й особистісні якості. Разом з тим, вона виявляється й у створенні нових педагогічних ідей, нешаблонних способів навчально-виховної діяльності, умінні розв'язувати нетипові завдання. Як правило, ці якості корелюють із досвідом творчої діяльності педагога, який досконало володіє своєю професією, але основи творчих здібностей мають розвиватися в нього з перших років роботи як важливий атрибут діалогової моделі професійної діяльності.

Знаний науковець В. Кан-Калик визначив особистісний підхід до сутності педагогічної творчості через органічну взаємодію творчого процесу педагога й вихованців: «Творчий процес педагога розглядається як діяльність, що спрямована на постійне розв'язання нескінченної множини навчально-виховних завдань у мінливих обставинах, під час якої педагогом виробляються й втілюються оптимальні для цієї педагогічної індивідуальності, нестандартизовані педагогічні рішення, опосередковані особливостями об'єкта – суб'єкта педагогічного впливу» [1].

Інтегративним показником успішності професійного становлення може бути педагогічна культура.

Тісно пов'язане з цим феноменом поняття «професіоналізму». Дослідники, розглядаючи сутність поняття «педагогічний професіоналізм», виокремлюють його основні компоненти: професійну компетентність, професійну діяльність, професійну творчість, професійні уміння, професійну майстерність [2, с.31].

Професіонал – працівник, який володіє високим рівнем теоретичної підготовки і сформованості системи узагальнених умінь і навичок для роботи за обраною професією. Критерієм підготовленості є його здатність виконувати роботу (професійну діяльність) різної складності відповідно до прийнятих норм. Діапазон складності конкретного виду праці (зміст, обсяг, послідовність виконання робіт тощо) зумовлює основний рівень кваліфікації [3, с.369-369].

Поняття «компетентність» є альтернативою поняттю «професіоналізм» і його нині усе частіше вживають в оцінці ділових якостей замість поняття «професіоналізм» [4, с.2]. А. Новиков підкреслює, що поняття «професіоналізм» належить до технологічної підготовки. У поняття «компетентність» входить зміст надпрофесійного характеру, компоненти якого називають «базисними кваліфікаціями». Це такі якості особистості, як: самостійність дій, творчий підхід до будь-якої справи, готовність поновлювати знання, гнучкість розуму, готовність до системного й економічного мислення, уміння вести діалог, співпрацювати в колективі, спілкуватися з колегами, знання іноземних мов, комп'ютера, екологічні й економічні знання, трансфер технології, маркетинг, захист інтелектуальної власності [4, с.8].

Інші дослідники вважають, що «компетентність» – термін, який багато в чому пов'язаний із поняттям «культура професійної діяльності» і навіть «професійні цінності і стереотипи» [5, с.117].

Так, Л. Васильченко і Н. Гришина визначають професійну компетентність як якісну характеристику міри оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю, що передбачає:

- усвідомлення своїх спонукань до цієї діяльності – потреб та інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлення про свої соціальні ролі;
- оцінку своїх особистісних властивостей та якостей як майбутнього фахівця –

професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей;

- регулювання на цій основі свого професійного становлення [6, с.80].

Отже, компетентність є складовою частиною професіоналізму, що зумовлює його і співвідноситься з ним як категорія можливості і дійсності.

У монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» серед ключових компетентностей учнів, які визначені українськими науковцями, названо такі: уміння вчитись; соціальна компетентність; загальнокультурна компетентність; здоров'язберігаюча компетентність; компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій; громадянська компетентність; підприємницька компетентність [7, с.168].

Оволодіння ключовими компетенціями є провідним завданням сучасної педагогічної науки і практики. Професійні компетенції – це складові поліструктурного багатофункціонального соціально-психологічного феномена – професійної компетентності.

Дослідник Л. Волик розглядає професійну компетентність педагога як сукупність трьох компонентів: предметно-технологічного, психолого-педагогічного та загальнокультурного [8, с.25]. Автор вважає, що професійна компетентність педагога містить такі складові:

- предметно-технологічна – сформованість технологічного знання, мислення, спрямованого на проектування моделей освітньої діяльності та їх практичної реалізації, гнучких технологічних умінь;

- психолого-педагогічна є відносно самостійною підсистемою в структурі професійної компетентності і містить: освіченість (загально-професійні знання – методики, дидактики, педагогічні технології); уміння (здатність використовувати наявні знання в педагогічній діяльності, в організації взаємодії в освітньому просторі); професійно-значущі якості особистості (рефлексивність, гнучкість, емпатійність, здатність до співпраці тощо);

- загальнокультурна передбачає сформованість загальної культури особистості [8, с.25].

У педагогічній науці поки що немає єдиного погляду на види компетентностей. Структуру професійної компетентності вчителя дослідники розглядають як єдність професійно-діяльнісного, комунікативного та особистісного компонентів [9; 10]. Так, Н. Кузьміна до професійно-діяльнісного компонента відносить соціальну компетентність, а А. Маркова – соціально-психологічну [11; 12].

Схарактеризуємо різні погляди науковців на спеціальну або предметну компетентність.

На думку, Н. Кузьміної, до неї належать:

- диференційно-психологічна компетентність (у галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів);

- спеціальна й професійна компетентність (у галузі дисципліни, що викладається);

- методична компетентність (у галузі формування знань та умінь учнів) [12].

У спеціальній компетентності А. Маркова виокремлює професійно-педагогічну [13].

До предметної (спеціальної) О. Лебедева відносить: психолого-педагогічну компетентність; професійну позицію вчителя; науково-теоретичну та методичну компетентності [14, с.6].

«Спеціальна компетентність поєднує в собі загальнопедагогічну, спеціальну та технологічну», – вважає С. Бурдинська [14, с.4].

Усі науковці погоджуються, що до комунікативного компоненту професійної компетентності належить комунікативна компетентність. Проте її структуру вони також тлумачать по-різному. Так, Н. Кузьміна вважає, що до неї належить соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування [15, с.12].

Спільну позицію мають С. Бурдинська та А. Маркова, згідно якої вони до комунікативного компонента професійної компетентності відносять комунікативну компетентність [15; 16].

Дослідниця Т. Горохівська виокремлює такі види професійно-педагогічної компетентності викладача:

- психолого-педагогічна компетентність як одне із системних проявів професіоналізму педагога, ефективне використання знань у вирішенні педагогічних задач;
- науково-педагогічна компетентність, що складається зі знань науки, представником якої є людина, та навичок і умінь застосування наукових знань на практиці у тій галузі, яка досліджується наукою;
- аутопсихологічна компетентність в галузі недоліків і переваг власної діяльності та особистості;
- дидактико-методична компетентність, в якій узгоджуються дидактична і методична підготовка як наслідок відповідних компетентностей, що представляють собою систему знань, умінь, навичок і оптимального поєднання методів оперування з педагогічними об'єктами, необхідну для професійної діяльності;
- інформаційно-технологічна компетентність, що передбачає використання інформаційних технологій при вирішенні педагогічних задач;
- акмеологічна компетентність, яка визначається як обізнаність педагога в галузі спілкування, в якій мірі процеси спілкування сприяють чи перешкоджають досягненню педагогічних результатів [17].

Професійні компетентності педагога – це система професійно значущих якостей, знань, умінь і навичок, що об'єднані гуманно ціннісним ставленням до вихованців, індивідуалізовано творчим підходом до праці, постійною спрямованістю на особистісне й професійне вдосконалення. Сукупність певних компетентностей дає можливість педагогу виконувати свої професійні функції, успішно адаптуватися до постійно мінливих соціальних і педагогічних умов, досягти досягнення культури та вносити свій внесок у її розвиток.

Під психолого-педагогічною компетентністю викладача вищого навчального закладу О. Гура розуміє складну особистісно-професійну системну якість педагога, яка забезпечує на особистісному рівні його самоорганізацію (самопідготовку і самореалізацію) відповідно до вимог професійної діяльності у вищому навчальному закладі та виявляється в актуальному стані у формі професійної компетентності [18].

Серед провідних компетентностей соціального педагога дослідник М. Лук'янова виокремлює психолого-педагогічну компетентність [19, с.91]. Тому авторка основою професіоналізму соціального педагога, як і будь-якого вчителя, вважає саме психолого-педагогічну компетентність – сукупність певних якостей (властивостей) особистості, що зумовлюються високим рівнем психолого-педагогічної підготовленості й забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності в аспекті взаємодії з важкими учнями [Там само, с.92].

На нашу думку, психолого-педагогічну компетентність можна представити як узгодженість знань та практичних умінь із реальною поведінкою, що демонструються викладачем у процесі діяльності.

У дослідженні Н. Лісової ця дефініція розглядається як сукупність теоретичних психолого-педагогічних знань і практичних умінь, здатності до психолого-педагогічного спілкування і розвитку особистісних характеристик, що дозволяють творчо, на гуманістичних засадах здійснювати психолого-педагогічну діяльність, змінювати, перетворювати її, досягаючи якісних результатів у навчанні, вихованні і розвитку учнів [20, с.4].

Ми погоджуємося з М. Лук'яною, яка основними компонентами психолого-педагогічної компетентності вважає такі блоки:

1. Психолого-педагогічну грамотність (тобто ті знання, котрі прийнято називати загальнопрофесійними).
2. Психолого-педагогічні вміння як здатність соціального педагога використати наявні в нього знання в соціально-педагогічній діяльності, в організації взаємодії з учнями різного віку.

3. Професійно значущі особистісні якості, тобто такі якості, що невіддільні від процесу соціально-педагогічної діяльності й неминуче «виростають» з характеру цієї діяльності [21, с.92].

На думку Н.Лісової, психолого-педагогічна компетентність виступає як інтегрована професійно-особистісна характеристика вчителя та є складовою його професійної компетентності, а також педагогічної майстерності і розвивається у взаємозв'язку з її компонентами: гуманістичною спрямованістю, педагогічними здібностями, педагогічною технікою (компоненти педагогічної майстерності) та соціальною, спеціально-предметною, загальнокультурною компетентностями (компоненти професійної компетентності) [22, с.4].

Основним критерієм сформованості психолого-педагогічної компетентності викладача є спрямованість на студента як провідну цінність своєї праці та на сприяння його успішній соціалізації. Знання викладачем закономірностей особистісного розвитку людини на різних вікових етапах – основа цього.

На жаль, вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи» освітніми програмами підготовки магістрів непедагогічних спеціальностей непередбачено. Тому викладачі-початківці у перші дні роботи у ЗВО стикаються з труднощами у підготовці та проведенні навчальних занять. Зокрема, їм складно навчитися планувати, організовувати і аналізувати різноманітні види навчальних і позааудиторних занять, використовувати найбільш ефективні методи навчання. Вони не знають, які найбільш ефективні прийоми і методи навчання можна застосувати в системі викладання фахових дисциплін.

Саме тому вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка, психологія та педагогічна майстерність у вищій школі» має компенсувати ці прогалини у знаннях викладачів – здобувачів наукового ступеню докторів філософії.

Під час її викладання ми використовуємо такі методи, форми і педагогічні технології: традиційні форми роботи (лекції, семінарські й практичні заняття), нетрадиційні або інноваційні, що вимагають активної творчої діяльності (ділові й рольові ігри, мікрОВикладання, самодослідження і психолого-педагогічна діагностика, проблемно-пошукове і ситуаційне навчання, мозкова атака, тренінги, коучинги); технології (проблемного навчання; проектного навчання; розвитку критичного мислення; когнітивного навчання; навчання в глобальному інформаційному співтоваристві), створення «проспекту білих плям теми», складання «скарбнички рад», «аукціони» теоретичних знань та ін., що істотно активізує пізнавальну діяльність майбутніх викладачів, піднімаючи її до аналітико-порівняльного рівня.

Результати дослідно-експериментальної роботи показали необхідність цілісної і багаторівневої організації системи формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів, що передбачає: використання потенціалу змісту психолого-педагогічних і загальногуманітарних дисциплін, застосування практично зорієнтованих технологій процесу навчання, активізацію позааудиторної роботи шляхом організації науково-дослідної, виховної, волонтерської роботи, проведення неперервної практичної підготовки, яку доцільно здійснювати через різні види педагогічних практик, що проводяться протягом усього періоду навчання студентів за наскрізною програмою.

Орієнтація майбутнього фахівця на освоєння технологій професійного спілкування здійснюється в процесі актуалізації, реалізації і закріплення комунікативних умінь. Основою їх зародження і розвитку є синтез психолого-педагогічних знань студентів про відповідні технології та засоби їх застосування.

Встановленню зворотного зв'язку сприяють розроблені завдання контрольної роботи з «Педагогіки та психології вищої школи», «Педагогічної майстерності» або «Педагогіки, психології та педагогічної майстерності у вищій школі», що надруковані у вигляді відповідних методичних рекомендацій. Контрольна робота спрямована на залучення майбутніх викладачів до вивчення сучасних варіативних джерел психолого-педагогічної інформації.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, розроблені і використані в дослідженні технології є складовою частиною освітньої підсистеми підготовки майбутніх викладачів. Вони сприяють створенню професійно-ціннісної бази оволодіння психолого-педагогічними знаннями, поступовому становленню теоретичної та практичної готовності і можливості здійснювати викладацьку діяльність. Перспективами подальших досліджень вважаємо подальше удосконалення форм, методів та прийомів розвитку професійної культури викладачів та її складових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : Кн. для учителя В. А. Кан–Калик. М. : Просвещение, 1987. 190 с.
- [2] Сластенин В. А. Педагогика : учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. И. Ф. Исаев, В. А. Сластенин, Е. Н. Шиянов под ред. В. А. Сластенина. М. : Издательский центр “Академия”, 2002. 576 с.
- [3] Професіонал Соціальна робота : Короткий енциклопедичний словник. К. : ДЦССМ, 2002. С. 368–369.
- [4] Модели образовательного менеджмента: обзорный анализ Школьные технологии. 1999. № 1–2. С. 112–121.
- [5] Васильченко, Л. В. Професійна компетентність керівника школи : навч. вид. Л.В. Васильченко, І.В. Гришина. Х. : Видавнича група "Основа", 2006. 208 с. ISBN 966-333-329-4 : 7.50 р.
- [6] Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
- [7] Васильченко, Л. В. Професійна компетентність керівника школи: навч. вид. Л.В. Васильченко, І. В. Гришина- Х. : Видавнича група "Основа", 2006. 208 с. ISBN 966-333-329-4 : 7.50 р.
- [8] Волик Л. Анімаційна компетентність як показник теоретичної та практичної готовності майбутніх педагогів до анімаційної діяльності *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Науково-методичний журнал. 2009. № 4. С. 124–132.
- [9] Бурдынская С. П. Формирование профессионально-педагогической компетентности студентов колледжа в процессе изучения художественной литературы (на англоязычном материале) : автореф. дисс. ... на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Бурдынская Светлана Петровна. СПб. 2006. 19 с.
- [10] Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 Кузьменко Олександр Анатолійович. К. , 1998. 184 с. + дод.
- [11] Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя *Педагогика*. 1995. № 6. С. 56–63.
- [12] Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения М. : Высш. шк., 1990. 119 с.
- [13] Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессиональности учителя. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 56–63.
- [14] Лебедева О. В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе : автореф. дисс. на соискание научной степени кан. пед. наук : спец. 13.00.01 Лебедева Ольга Васильевна. Нижний Новгород, 2007. 24 с.
- [15] Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения Н. В. Кузьмина. М. : Высш. шк., 1990. 119 с.
- [16] Бурдынская С. П. Формирование профессионально-педагогической компетентности студентов колледжа в процессе изучения художественной литературы (на англоязычном материале) : автореф. дисс. ... на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» Бурдынская Светлана Петровна. СПб. , 2006. 19 с.
- [17] Горохівська Т. М. Структура професійно-педагогічної компетентності викладача: теоретичний аналіз Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2017. Вип. 17. С. 284–288. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_78
- [18] Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
- [19] Лукьянова М. И. Психолого–педагогическая компетентность социального педагога и его профессионально значимые личностные качества Соціальна педагогіка журнал для соціальних працівників і соціальних педагогів. 2007. № 2. С. 91–95.
- [20] Лісова Н. І. Розвиток психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. К. , 2005. 210 с.

- [21] Лукьянова М. И. Психолого–педагогическая компетентность социального педагога и его профессионально значимые личностные качества Соціальна педагогіка журнал для соціальних працівників і соціальних педагогів. 2007. № 2. С. 91–95.
- [22] Лісова Н. І. Розвиток психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К. , 2005. 210 с.
- [23] Гуревич Р. С. Підготовка магістрів у педагогічному ВНЗ: як її здійснювати? Електронний ресурс. – Режим доступу: http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/mater_conf/files/PDF/Pidgotovka_magistriv.pdf
- [24] Гомонюк О.М. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : монографія Вінниця : Планер, 2011. 399 с.

DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN THE CONDITIONS OF LIFE LONG LEARNING

Homoniuk Olena M.

Professor, Doctor of Pedagogic Sciences,
Khmelnitsky National University, Khmelnytskyi, Ukraina
ORCID - 0000-0002-3849-788X
elena_gomonyuk29@ukr.net

Annotation. Deep social and economical changes that are taking place in Ukraine these days incline to reformation of the system of higher education that has promote assertion of a person as the highest social value. Exclusively competent, independent and responsible personality with a clear civic stance that is educated, well-mannered person capable of society update, ensuring statehood of Ukraine, development of its economy and culture. Teachers are entrusted with upbringing this type of a person

High level of professional competence of a future teacher ensures development of pedagogical creativity. Realization of creative activity of a pedagogue in projecting socio and educational cultural environment, working out exact pedagogical technologies promotes his or her self-realization, development of creative abilities to transformation of educational environment, improvement of professional instruments.

Creativity most often appears in the ability to apply innovative methods and forms of personal qualities in an untraditional way. At the same time, it appears in creation of new pedagogical ideas, unconventional ways of educational activity, ability to solve atypical tasks. As a rule, these qualities correlate with experience of creative activity of a pedagogue who perfectly masters his or her profession, but the basics of creative skills are to be developed from the first years of their work as an important apanage of a business model of their professional activity.

Professional competences of a pedagogue compile a system of professionally important qualities, knowledge, and skills connected by humane and axiological attitude to people they are in charge of., individual creative approach to work, constant orientation on personal and professional improvement. Complex of certain competences allows the teacher to carry out their professional functions, successfully adapt to constantly changing social and pedagogical conditions, achieve cultural accomplishments and give one's own contribution to its development.

One of important constituents of professional and pedagogical culture of a future teacher is psychological and pedagogical competence which can be presented as coherence of knowledge and practical skills with real behavior demonstrated by the pedagogue in the process of their activity.

The results of the research and experimental work showed the need for a holistic and multilevel organization of the system of formation of psychological and pedagogical competence of future teachers which includes use of the potential of the content of psychological, pedagogical disciplines the humanities, application of practically oriented technologies, volunteer work, conducting continuous practical training, which should be carried out through various types of pedagogical practices conducted during the entire period of study through the program.

Thus, developed and used in the study technologies are an integral part of the educational subsystem of training future teachers. They contribute to the creation of a professional and axiological basis for the acquisition of psychological and pedagogical knowledge, gradual formation of theoretical and practical readiness and ability to carry out teaching activities.

Key words: professional pedagogical culture; development; teachers; psychological and pedagogical competence; higher educational establishments; conditions; life long learning.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Kan-Kalyk V. A. Uchyteliu o pedahohycheskom obshchenii [For the Teacher about Pedagogical Communication]: Kniga dlia uchitelia [A book for the Teacher]. Moscow: Prosvieshchenie, 1987. 190 p. (in Russian)
- [2] Slaktionin V. A. Pedahohyka : uchebnoie posobie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. Zavedenyi [Pedagogics: a Textbook for Students of Higher Educational Establishments]. Moscow: Izdatelskii tsentr "Akademia" [Publishing Centre "Acadiemia"], 2002. 576 p. (in Russian)
- [3] Profesional Sotsialna robota [Professional Social Work]. Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Short Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: DTsSSM, 2002. P. 368-369. (in Ukrainian)
- [4] Modeli obrazovatielnogo menedzhmenta: obzorni analiz [Models of Educational Management: General Review]. Shkolnyie tekhnologii [School Technologies]. 1999. Issue 1-2. P. 112-121. (in Russian)
- [5] Vasylichenko L.V. Profesiina kompetentnist kerivnyka shkoly [Professional Competence of a Headteacher]: Navchalne vydannia L.V. Vasylichenko, I.V. Hryshyna. [Educational Textbook L.V. Vasylichenko, I.V. Hryshyna]: Vydavnycha Hrupa [Publishing group] Kharkiv "Osnova", 2006. 208 p. (In Ukrainian)
- [6] Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraiynski perspektyvy : Biblioteka z osvitoi polityky Pid zah. red. O. V. Ovcharuk [Competence Approach in Modern Education: Global experience an Ukrainian Perspectives: Library of Educational Policy. Under general editorship of O. V. Ovcharuk]. Kyiv: "K.I.S.", 2004. 112 p. (in Ukrainian)
- [7] Vasylichenko L.V. Profesiina kompetentnist kerivnyka shkoly [Professional Competence of a Headteacher]: Navchalne vydannia L.V. Vasylichenko, I.V. Hryshyna. [Educational Textbook L.V. Vasylichenko, I.V. Hryshyna]: Vydavnycha Hrupa [Publishing group] Kharkiv "Osnova", 2006. 208 p. (In Ukrainian)
- [8] Volyk L. Animatsiina kompetentnist yak pokaznyk teoretychnoi ta praktychnoi hotovnosti maibutnykh pedahohiv do animatsiinoi diialnosti [Animational Competence as a Showing of Theoretical and Practical Readiness of Future Teachers for Animational Activity]. Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity [Pedagogy and Psychology of Professional Education]. Naukovo-metodychnyi zhurnal [Scientific and Methodical Journal]. 2009. Issue 4. P. 124-132. (in Ukrainian)
- [9] Burdynskaia S.P. Formirovanie professionalno-pedahogicheskoi kompetentnosti studentov kolliedzha v protsessie izuchenia khudozhestvennoi literatury (na angloiazychnom materiale) [Formation of professional and Pedagogical Competence of College Students in the Process of Studying Fiction (based on English-Speaking Material)]: avtorieferat dissertatsii na soiskanie nauchnoi stiepeni kandidata ped. nauk: spets.13.00.08."Teoria I metodika professionalnogo obrazovania" [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.08 "Theory an Methods of Professional Education". St. Petersburg. 2006. 19 p. (in Russian)
- [10] Kuzmenko O. A. Sotsialne stanovlennia osobystosti v umovakh vidkrytoi sotsialno-pedahohichnoi systemy [Social Formation of a Personality in the Conditions of Open Social and Pedagogical system]: dys. ... kand. ped. Nauk [Dissertation of Candidate of Pedagogical Sciences]: 13.00.01 Kuzmenko Oleksandr Anatoliiovych. K. , 1998. 184 p. (in Ukrainian)
- [11] Markova A. K. Psihologichieskie kriterii i stupeni profesionalnosti uchitelia [Psychological criteria and Degrees of Teacher's Professionalism]. Pedagogica [Prdagogics]. 1995. Issue 6. P. 56-63. (in Russian)
- [12] Kuzmina N. V. Professionalizm lichnosti priepodavatielia i mastiera proizvodstviennogo obuchienia [Professionalism of the Personality of a Teacher and Job Training Instructor]. Moscow: Vysh.Shk., 1990. 119 p.
- [13] Markova A. K. Psihologichieskie kriterii i stupeni profesionalnosti uchitelia [Psychological criteria and Degrees of Teacher's Professionalism]. Pedagogica [Prdagogics]. 1995. Issue 6. P. 56-63. (in Russian)
- [14] Liebidieva O.V. Razvitie mietodichieskoi kompetentnosti uchitelia kak sriedstvo povyshenia effektivnosti uchiebnogo protsessa v obshchieobrazovatelnoi shkole [Development of Methodological Competence of a Teacher as a Means to Upgrading the Effectiveness of Educational Process Mainstream School] avtorieferat dissertatsii na soiskanie nauchnoi stiepeni kandidata ped. nauk: spets.13.00.01[Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.01]. Liebidieva Olga Vasielievna. Nizhnii Novgorod, 2007. 24 p. (in Russian)
- [15] Kuzmina N. V. Professionalizm lichnosti priepodavatielia i mastiera proizvodstviennogo obuchienia [Professionalism of the Personality of a Teacher and Job Training Instructor]. Moscow: Vysh.Shk., 1990. 119 p.
- [16] Burdynskaia S.P. Formirovanie professionalno-pedahogicheskoi kompetentnosti studentov kolliedzha v protsessie izuchenia khudozhestvennoi literatury (na angloiazychnom materiale) [Formation of professional and Pedagogical Competence of College Students in the Process of Studying Fiction (based on English-Speaking Material)]: avtorieferat dissertatsii na soiskanie nauchnoi stiepeni kandidata ped. nauk: spets.13.00.08."Teoria I metodika professionalnogo obrazovania" [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.08 "Theory an Methods of Professional Education"]. St. Petersburg. 2006. 19 p.
- [17] Horokhivska T. M. Struktura profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vykladacha: teoretychnyi analiz [Structure of Professional and Pedagogical Competence of a Teacher: Theoretical Analysis]. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating of Contents, Forms and Methods of

- Teaching and Upbringing in Educational Establishments]2017. Edition 17. P. 284-288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_78 (in Ukrainian)
- [18] Hura O. I. Psykholoho-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: teoretyko-metodolohichniy aspekt: monohrafiia. [Psychological and Pedagogical Competence of a Teacher of a Higher Educational Establishment: Theoretical and Methodological Aspect: Monograph]. Zaporizhzhia: HU "ZIDMU", 2006. 332 p. (in Ukrainian)
- [19] Lukianova M.I. Psikhologo-piedagogichieskaia kompietientnost sotsialnogo piedagoga i yego professionalno znachimyie lichnostnyie Kachiestva [Psychological and Pedagogical Competence of a Social Pedagogue and their Professionally significant Personality Qualities]. Sotsialna pedahohika: zhurnal dlia sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv [Social Pedagogy: Journal for Social Workers and Social Pedagogues]. 2007. Issue 2. P. 91–95. (in Russian)
- [20] Lisova N.I. Rozvytok psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti molodykh uchyteliv u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of Psychological and Pedagogical Competence of Young Teachers in the System of Postgraduate Education]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.04 "Theory an Methods of Professional Education"]. Kyiv, 2005. 210 p. (in Ukrainian)
- [21] Lukianova M.I. Psikhologo-piedagogichieskaia kompietientnost sotsialnogo piedagoga i yego professionalno znachimyie lichnostnyie Kachiestva [Psychological and Pedagogical Competence of a Social Pedagogue and their Professionally significant Personality Qualities]. Sotsialna pedahohika: zhurnal dlia sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv [Social Pedagogy: Journal for Social Workers and Social Pedagogues]. 2007. Issue 2. P. 91–95. (in Russian)
- [22] Lisova N.I. Rozvytok psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti molodykh uchyteliv u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of Psychological and Pedagogical Competence of Young Teachers in the System of Postgraduate Education]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.04 "Theory an Methods of Professional Education"]. Kyiv, 2005. 210 p. (in Ukrainian)
- [23] Hurevych R. S. Pidhotovka mahistriv u pedahohichnomu VNZ: yak yii zdiisniuvaty? [Training of Master's Degree Students in Pedagogical Higher Educational Establishment: How to Carry It Out?] URL: http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/mater_conf/files/PDF/Pidgotovka_magistriv.pdf (in Ukrainian)
- [24] Homoniuk O.M. Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Formation of Professional and Pedagogical Culture of Future Social Pedagogues in Higher Educational Establishments]: monohrafiia [monograph]. Vinnytsia : Planer, 2011. 399 p. (in Ukrainian)

УДК: 378:159.9]001.895

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-57-164-173

Ігнатович Олена Михайлівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу психології праці,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ Україна
ORCID 0000-0002-0588-062
lena_ignat70@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. Представлені у статті матеріали присвячені актуальній для вікової та педагогічної психології проблемі – розвитку інноваційності педагогічних працівників. Адже суттєві соціально-економічні явища, що відбуваються в сучасній Україні, вимагають від педагогічних працівників відповідного рівня психологічної готовності особистості до реалізації ідей розвитку освіти на інноваційних засадах. У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що школа повинна бути в авангарді суспільних змін, а її випускник – інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.